

**ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԵՎ ԾԱՅՐԱԳՈՒՅՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԿ ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕԾՈՒԹՅՈՒՆ Տ. Տ. ԳԵՈՐԳ
Ջ.Ի. ԿՈՆԳՐԱԿԸ ՎԱՐԳԱՆԱՆՑ ԵՎ ՂԵՎՈՆԴՅԱՆՑ
1500-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ**

ԳԵՈՐԳ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ, ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲՆ
ԱՍՏՈՒԾՈՑ ԵՒ ԿԱՄՕՔ ԱԶԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ, ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿ
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՌՈՑ ԱՅՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՌԱ-
ՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՍՐԲՈՑ ԷԶՄԻԱԾՆԻ:

ՀՈԳԵՒՈՐ ՀԱՐՑ ԵՒ ԵՂԲԱՐՑ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆՍ,
ՀԱՐԱԶԱՏԻՑ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՑ ՍՐԲՈՑ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՈՂՋՈՑՆ
ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ:

«ՁԻ ԹԷՊԷՏ ԵՒ ԵՄՔ ԱԾՈՒ ՓՈՔՐ, ԵՒ ԹՈՒՈՎ ՅՈՅԺ ԸՆԴ ՓՈՔՈՒ ՍԱՀ-
ՄԱՆԵԱԼ, ԵՒ ԶՕՐՈՒԹԵԱՄՔ ՏԿԱՐ, ԵՒ ԸՆԴ ԱՅԼՈՎ ՅՈՂՈՎ ԱՆԳԱՄ ՆՈՒԱՃԵԱԼ
ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄՔ ՍԱԿԱՅՆ ԲԱԶՈՒՄ ԳՈՐԾՔ ԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳՏԱՆԻՆ ԳՈՐԾԵԱԼ
ԵՒ Ի ՄԵՐՈՒՄ ԱՇԽԱՐՀԻՍ, ԵՒ ԱՐԺԱՆԻ ԳՐՈՅ ՅԻՇԱՏԱԿԻ»: Այսպես է իմա-
տաբանել հայ ժողովրդի բազմադարյան պատմությունը մեր երանելի և մե-
ծախանձաբ քերթողաճայրը՝ անմահ Խորենացին:

Գրո հիշատակության և հավետ հավերժացման այդ հոգեզմայլ սխա-
գործությունները չեն եղել երբեք անիմաստ և արտամույժ պատահականու-
թյուններ: Բազմախորհուրդ, բնածին և հոյակապ այդ մեծագործությունները
բարոյական նշանակներն են եղել հայ ժողովրդի և ցայտուն ապագայը
նրա բարձր նկարագրի:

Բռնակալների մշտապես հարուցած դաժան հալածանքների, վայրենի
հորդանքների և արյունախում երիշերիների ձեռնով քափած արյան հեղեղի, ա-
զատանու հոյակապ պալատների և ազնիվ շինականաց համեստ խրճիթների
ավերածության և հրկիզման, հոգևոր անմահ մշակույթի անկրկնելի գանձերի
կորստյան, հափշտակության և ոչնչացման անվերջ կրկնողված դառնագին
օրերի, հոգևոր առաքիճության, բարոյական կորսվի, ազգային մշակույթի և
հավաքական հեղոսության այս զմայլիչ մեծագործությունները պատգամ ու
ավանդ են հանդիսացել Հայկազյան հետևորդ սերունդներին: Նոքա հախոր-
չել են ազգային առաջընթացի ուղեհիշները և կենսատու աղբյուր ծառայել
տոնմական նորանոր առաքիճությանը՝ հայրենասիրության, ազգաշինության,
հոգևոր վերածննդյան, նորահաշ հերոսության, համազգային սփոփանքի,
մխիթարության և հուսադրության:

Անթիվ ու անհամար է շարանը այդ սփռվելագործությանց, որոնք խորհուրդ ու փայլ են տալիս մեր պատմական անցյալին, իմաստավորում և առաքինագարդում քեզ արյունաշաղխ, բայց բազմախորհուրդ անցյալը և նորահոր առաքինությանց ոգեկոչում հերոսածին ազգիս գալիք սերունդներին:

Այդ սփռվելագործություններից ու մեծագործություններից շատերն այժմ թաքեր ձեռով են ըմբռնվում հասարակական այս կամ այն խավերի կողմից: Սակայն կա մեկը այդ հրաշագործություններից, որ մեր ժողովրդի հոգում և հայրենական պատմության էջերում եղել է, կա և կմնա հավիտյան որպես անմահ ու սրբանվեր կորոդ: Այդ՝ Ավարայրի հոգեցունց և հիասթափեցնական տաճարուն է, որի 1500-ամյակի անմեռ հիշատակն է տոնելու հայ հավատացյալ ժողովուրդը 1951 թվի Բուն Բարեկենդանին:

«ՍՐԲՈՑ ՎԱՐԻԱՆԱՆՑ ԶՕՐԱՎԱՐԱՅՆ ՄԵՐՈՑ 1036 ՎԱՅԻՑՆ, ՈՐՔ ԿԱՏԱՐԵՑԱՆ Ի ՄԵՍ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ» և «ՍՐԲՈՑ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՔԱԶԱՆԱՅԻՑ» հերոսական գործը՝ երախտապարտ ու երախտագետ Հայրենիքը, Ազգն ու Եկեղեցին անվերապան միաբանությամբ համարել են և այսօր ևս ճանաչում են որպես մեծագույն և սրբազնագույն դրվագը հայ ժողովրդի անցյալի հերոսական պատմության, իսկ հերոսամարտիկ նահատակներին՝ «նորահաջ պսակաւոր»-ներին արժանապես դասել ազգային-եկեղեցական սրբոց դասը:

Ազատագրված Հայրենիքիս շենցած ֆաղափներում քեզ գործարանային ավաններում, քանվորական արվարձաններում քեզ կուտուրական շեններում, լուսավորության տաճարներում քեզ գիտության կանառներում, ամենուրեք նկարագրաված են հիասթափեցնող գեղակերպարները ֆաշին Վարդանա՝ շրջապատված սովետահայ հաղթանակակիր հերոսների պատկերներով:

Վեհիրավ Հայրենյաց վաստակավոր վիպասանն ու բառերեզուն, ալեգարդ աշուղը քեզ երիտասարդ բանաստեղծը, ֆանդակագործը քեզ նկարիչը, երաժիշտը՝ քեզ երգիչը, հրաշակերտել, գեղերգել և ստեղծագործական մեծ ավյունով անմահացրել են կորովի դեմքերը Վարդան-Վեհերի:

Քեզ այսֆան սրտառու է պատմական արժեքավորումն ու բարոյական գնահատականը Ավարայրի հերոսամարտի այստեղ՝ Բնաշխարհի հարագաաներիս շարքերում, որոնք մեծագույն երջանկությունն ունեն պարելու, աշխատելու, ստեղծագործելու և մարտնչելու հայրենի հորիզոնների և Ազգային Պետության հովանու ներքո՝ ո՛չ ապափեն ավելի են զգալու ի Սփյուռս ցրվյալ վատաբախտ տարագիր զավակներս, որոնք տակավին զուրկ են սիրեցյալ Հայրենիքի գեղատեսիլ երկնակամարը, սիրեցյալ ազգիս ստեղծագործած կուտուրական բարիքները և հայրենի ազգային իշխանության հզոր պաշտպանությունը վայելելու երանությունից, մեր տարաբախտ որդիները, որոնց համար ազգային հավաքական գոյության բարոյական կենսատու կովանները ազատ ու անկախ Հայրենիքին արժանանալու վառ հույսերն են:

Ավարայրի նակատամարտի Վարդանանց հերոսագործության և Ղևոնդյանց նահատակության 1500-ամյակի համագգային և համաժողովրդական բազմախորհուրդ Մեծ Տոնի նախապատրաստման և հետագային կատարմանը այժմեն իսկ հաղորդակից է լինելու ամեն մի հայ, ո՛րտեղ էլ նա գտնվի, ֆաղափական ի՛նչ կարգերում էլ նա ապրի, կրոնական ի՛նչ դավանանք էլ նա ունենա, հասարակական ի՛նչ դիրք էլ նա վայելի և կուսակցական ի՛նչ համոզում էլ նա դավանի:

Ավարայրը հայ ժողովրդի բազմադարյան անցյալի վեհագույն ու պանծալի բարձունքն է հանդիսանում՝ հերոսական արտահայտությունը Հայ Ազգի

բարոյական բարձր նկարագրի՝ հայրենասիրության ու ազգասիրության, եկեղեցական ուխտապահության, անձնուրաց հերոսության, հոգևոր մշակույթի, նվիրվածության և մարտական կորովի:

Հայրենի իշխանության և Ազգային նկեղեցու միասնական գլխավորությամբ սխալելագործված վարդանանց հակատամարտի և Ղևոնդյանց նահատակության 1500-ամյակի տոնակատարության նախապատրաստությունը այժմեի իսկ պեժ տ է սեծագույն առիթը հանդիսանա համայն հայ ժողովրդի և առավելապես Սփյուռքի ողջ հայության՝ վերհիշելու այն պեժադդ անցյալը, որ հրաշակերտեց և իմաստավորեց Ավարայրի անճման սխրագործությունը: Սակայն սլանալ դեպի այդ հետավոր աշխարհը՝ ինճնանպատակ չէ, այլ առիթ՝ ուսանելու հայոց այդ սեծ ու սրբանվեր պատերազմի թողած ժառանգական դասը՝ որդեգրելու առաքիճին ու հերոսականը՝ մեր այսօրվա հավաքական գոյության հիմքերը կռել-կռփելու՝ անվերապան վճռականությամբ դեճ վանելու և արմատախիլ անելու այն ամենը, ինչ վտանգում է Սփյուռքի գոյության, նաև՝ հայրենի աշխարհին և Ազգային Պետության անվտանգությունը:

Ավարայրի հերոսամարտի 1500-ամյակի տոնակատարության նախօրյակին թե հետագային հավաքական իմաստությամբ պատասխան է տրվելու այն հարցերին, թե պատմական՝ արտաքին թե ներքին ի՞նչ պատճառների արգասիք էր Ավարայրի հակատամարտը, ազգային-հաղափական և ազգային-կրոնական ի՞նչ ուժեր որոշեցին հակատամարտի ընթացքը և հաղափական թե բարոյական իմաստության ի՞նչ ժառանգություն թողին վարդանանք ու Ղևոնդյանք հետևորդ սերունդին:

Հայաստանը աշխարհակալ անարկու ուժերի անագոցույն բախումների մշտնջենական արյունոտ քառերաթեմ լինելով, դարեր շարունակ ապերաժվում էր: Այդ արյունոտ անցյալում հայ ժողովուրդը կոտորվում էր, հայ հոգևոր մշակույթը հալածվում և հայ ազգային պետականությունը խաբխրվում:

Հայոց պատմության այդ հնագույն շրջանում Հայաստանի նվաճմանը ձգտող մրցակից պետություններն էին Բյուզանդիան և Սասանյան Պարսկաստանը, որոնց բախումները ժամանակավորապես դադար առին այդ երկու բրոնականությունների միջև 387 թվի համաձայնությամբ, որը կնքվեց ի հաշիվ Հայաստանի, որ մասնատվեց, ի հաշիվ հայ ժողովրդի, որ ծվատվեց. իսկ փոքր ինչ անց, նաև ազգային միասնական գերիշխան պետության, որ կործանվեց Բյուզանդական զեղանում և Սասանյան մուրեի հարվածների ներքո:

Այս համաձայնությունը իրապես ժամանակավոր զինադադար էր միայն, որ չէր ապահովում և երբեք չէր կարող ապահովել տեական խաղաղություն և տեղական բնակչության բարեկեցությունը, այլ, ընդհակառակը, հայ ժողովրդին և հայ Հայրենիքը դատապարտում էր նորանոր և առավելագույն ծանր և դաժան աղետների, քանի որ տարանջատել էր երբեմնի միասնական Հայաստանը, ջլատել նախկին անբաժան հայ ժողովուրդը և խառնակել երբեմնի հզոր ու միասնական ազգայնական իշխանությունը:

Թեթև չէր բեռվին քրիստոնյա հավատակցի պատմունանը հագած Բյուզանդական միշտ խաղախող բռնակալության լուծը, ցեղախտական Բյուզանդիոնի լուծը, որ ի սկզբանե վարժված էր գայթակղեցուցիչ խոստումների և անպատկառ ուխտադրժումների:

Սակայն առավել ծանր էր վիճակը Սասանյան Պարսկաստանի լուծի տակ նեծող մարգարանական Հայաստանի և հայրենաբնակ հայության. ծանր ու դաժան՝ ո՛չ միայն հաղափականապես, այլ և տնտեսապես: Տնտեսական նրեշ-

ման ու հարստահարության ծանրագույն բեռի տակ տնօրում էր, առաջին հերթին և ամենից ավելի, հայ աշխատավորը, հայ շինականը, որ մինչ այդ և հետագային էլ տառապում էր հաև հայրենի նախարարական ավատականության լուծի ներքո:

Սասանյան անողոք բռնապետությունը աշխատեց հայ ժողովրդին ամբողջապես փայփայելու համար, փութաց Հայաստանում աշխարհագիր կազմակերպել, ավելի ծանրացնելու համար տեղից վերցվող հարկերը և տուրքերը: Հայոց մեծ պատերազմի անգուցական պատմիչը՝ ռուկեծդիկն եղիշե, սրտամորմոք արձանագրում է. «ՈՒՍՏԻ ԱՐԺԱՆ ԷՐ ԱՌՆՈՒՂ ՀԱՐԻՐԻ ԴԱՀԵՎԱՆ, ՆՈՅՆՁԱՓ ԿՐԿՆԷՐՆ ԵՒ ԱՌՆՈՒՐՆ, ՆՈՅՆՊԷՍ ԵՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ ԵՒ ԵՐԻՑԱՆՑ. (ՀԱՐԿՍ) ԴՆԷՐ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՇԻՆԱՑ, ԱՅԼ ԵՒ ԱԻԲՐԱԿԱՑ: ՆԱՔՆԱԻ Ո՛Վ ԻՄԿ ԿԱՔԷ ՊԱՏՄԵԼ ՎԱՍՆ ԾԱՆՐՈՒԹԵԱՆ ՄՏԻՑ ԵՒ ՍԱԿԻՑ, ԲԱԺԻՑ ԵՒ ՀԱՍԻՑ, ԼԵՐԱՆՑ ԵՒ ԴԱՀՏԱՑ ԵՒ ՄԱՅՐԵԱՑ: ՈՉ ԸՍՏ ԱՐՔՈՒՆԻ ԱՐԺԱՆԱԻՈՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌՆՈՒՐՆ, ԱՅԼ ՀԻՆԱԲԱՐ ՅԱՓՇՏԱԿԵԼՈՎ, ՄԻՆՁԵՒ ԻՆՔԵԱՆԿ ԻՍԿ ՄԵԾԱՊԷՍ ԶԱՐՄԱՆԱՅԻՆ ԹԷ՛ ՈՒՍՏԻ՝ ԱՅՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ԳԱՆՁ ԵԼԱՆԷ, ԶԻԱՐԴ ՇԷՆ ԿԱՅՑ Ե՛ ԱՇԽԱՐՀ Ն ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ»:

Տեղեկապես արեւաբանել Հայաստանը և կոտրել հայ ժողովրդի գոյության պատվանդանը— ահա՛ թե ի՛նչ անողոք ֆաղափականություն էր ընդգրկել Հազկերտյան բռնակալությունը: Հարվածը ուժգին էր և աղետը համազգային: Աշխարհիկ թե հոգևորական, ավատական թե շինական, արհեստավոր թե առևտրական, կրում էին և զգում տնտեսական հարվածի ծանրությունը: Համազգային աղետը ստեղծում էր միաժամանակ համազգային միասնական դիմադրության պահանջ՝ ու կամփ:

Աշխարհակալ գործիչների ձեռքով Հայաստանը չնայած գրկվել էր իբրեւ գաղութական միասնական իշխանությունից և վեհապետական իրավունքներից, սակայն դեռ մնում էր հայոց ազգային գործը և մանավանդ ֆաշիստական աշխարհիկ: Հեռացնել Հայաստանից Հայրենիքի պաշտպան ազգային գործը, գրկել հայ ժողովուրդը ազգային ինքնապաշտպանության և դիմադրության հիմնական ռազմական ուժից, օգտագործելով այն Պարսկաստանի սահմանների անձեռնմխելիությունը և պետականության անասանությունը պաշտպանելու, խնայելով պարսկական ազգային ռազմական ուժերը ի հաշիվ հայ գորաբանակի և կոլում ոչնչացնելով հայոց ազգային բանակի պանծալի գորական շարքերը— այս էր Սասանյան բռնակալության ճիշդագույն ծրագիրը:

Վերացվել էին հայ աշխարհի ազգապետական միասնությունը, ֆաղափական գերիշխանությունը և ընդհանրական ինքնուրեն կենտրոնը, սակայն կանգուն էին տակավին նախարարական իշխանությունները աշխարհներում, երկրներում, մարզերում և ամրակոտ բերդերում: Ավատիշխան նախարարների շարքում կային հաև այնպիսիները, որոնք իրենց տոհմական իրավանց շահերը գուգորդում էին ընդհանրական-համազգային իրավանց ու շահերի հետ, իսկ ոմանք այդ նախարարներից, Մամիկոնյանց ղեկավարությամբ, մեծապես նախանձախնդիր էին համազգային միասնության, համերաշխության և զինակցության, ի փառս Հայրենիքի և ազգի, և ի փրկություն ու վերականգնումն Հայաստանյայց ազգային ինքնիշխան և գերիշխան պետության:

Վաղապես նախատեսել ու ստեղծել ռազմա-ֆաղափական համազգային համերաշխություն ու գործակցություն դժվար էր, քանի որ գոյություն ունեւ Սասանյան Պարսկաստանի դաժան և դավադիր ֆաղափականությունը Հայաստանում:

տանի և հայ ժողովրդի նկատմամբ, որն ամեն կերպ հրահրում էր ավանդական միջնախարարական թշնամությունները, ֆաղափական նախասիրությունները, փառամոլ տրամադրությունները, կենտրոնախույս ռոմանտությունները, միշտ սպառնալիքներ կարգալով և մեր խոստումներ շռալելով:

Սակայն կային նաև մեծապես ներագրեցիկ երկու բարոյական ուժեր, որոնք հոգեպես շաղկապում և համագգայնորեն կազմակերպում էին ողջ հայությունը և պահակում Հայ Հայրենիքը:

Այդ՝ հայ հոգևոր մշակույթն էր, հայեցի գիրն ու գրականությունը:

Այդ՝ Հայաստանյայց Ազգային Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին էր և իր նվիրական Մայր Աթոռը:

Սահակ Պարբևի և Մեսրոպ Մաշտոցի ստեղծած սխաշեղագործ հայ գիրը և նրանց դաստիարակած բարգմանչաց սերունդի մեծագործությունը՝ հայ գրականությունը՝ հանդիսացան այն հոգևոր անոթը, որ բարոյապես վերածնեց հայ ժողովրդին և իմաստավորեց նորա հանրային կյանքը:

Հայ գիրն ու գրականությունն էր, որ ազատագրեց հայ ժողովրդին և՛ հեթանոսական խավարի վերապրուկներից, և՛ ասորահեյլենական օտարացնող ազդեցություններից: Հայաստանյայց Եկեղեցու և հայկական մշակույթի շնորհիվ էր, որ երկրայնորեն անջատեալ և ֆաղափալանորեն անիրավացյալ հայ ժողովուրդը, Սասանյան Պարսկաստանում քե Բյուզանդական կայսրության լուծի տակ, ինչպես և բնաշխարհից ի Սփյուռս տարագրյալ, պանայանեց իր գոյությունը և մնաց անբաժան-միասնական:

Հայ հոգևոր դասն էր, որ՝ գիտակ իր վեհ կոշման ու խորհուրդին, նախածնողը, շարունակողն ու գլխավորողը, կազմակերպողը, ոգեշնչողն ու իմաստավորողը հանդիսացավ ազգային-կրոնական մշակույթի և ազգային-ժողովրդական միասնականության: Սահակ Պարբև և Մեսրոպ Մաշտոց, Հովհաննիս Զոհրաբի մեջ ինքնուրույն, Գյուտ Կաթողիկոս քե Հովհաննես Մանդակունի, Մովսես Խորենացի քե Եղիշ Կողբացի, Եղիշե Վարդապետ քե՝ Կաթար Փարպեցի և ամբողջ երկար շարանը այլ երանելիների ու վաստակավորների, ծնունդ էին հայ ժողովրդի և հայ Եկեղեցու, կրողներն էին ոչ միայն հոգևոր կոշման, այլ և դաստիարակիչը հայության, արքուն պահակողն ու պաշտպանը Ազգի ու Հայրենիքի, կրողն ու կենսագործողը ազգային հոգևոր մշակույթի և միաժամանակ միաբարեիչն ու հուսադրիչը ժողովրդին վիճակված հարատև հալածանաց և խեղճից պանին և ավանդապանն ու հրահրողը, կրողն ու կազմակերպողը միացյալ և անկախ Հայաստանի, ազգային և ինքնիշխան պետության գաղափարների: Հայ հոգևոր դասը խաղաղության քե պատերազմի ժամին, ռազմականատում քե թիկունքում, անձնուրաց արիությամբ իր ուսերին կրեց տանջանաց խաչը, բարձրացավ հայկական Գողգոթան և հաշիւարյան իսկ բարձունքից՝ Հայրենիքի ազատության և ազգի փրկության կոչն արեց հայ ժողովրդին:

Կրոնափոխել հայ ժողովրդին, ծուլել հայ բրիտոնությունը մազգեզականության մեջ և դրանով իսկ վերացնել Հայաստանյայց Ազգային Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, որ արտահայտիչն էր ոչ միայն բրիտոնական անարատ հավատի, այլ և աղբյուր հայ ժողովրդի հոգևոր առաքիւնության. ազգաբար ազգային-ֆաղափական ազատության և միասնական Հայրենիքի— անա քե ի՞նչ չարանենգ ու դաժան ռոշում է արձակում Սասանյան Պարսկաստանի գազազած բռնակալությունը Շապուհների և Հազկերտների, Ինճապուրների և Միհրենքսենների բերնով: Սասանյան Պարսկաստանը ձգտում էր

զրկել Հայ Եկեղեցին և հայ հոգևոր դասը ա՛յն դարավոր իրավունքներից և առանձնաշնորհումներից, որոնք վերապահված էին հայրենի իշխանության օրոք ու ձեռք, ա՛յն իրավունքներից և առանձնաշնորհումներից, որոնք ի սպաս են դրված եղել հայ գիր ու գրականության, դպրոցների ու հիվանդանոցների, աղֆանների ու անկարների:— Խարխլել տեսեսական և իրավական հիմքերը Եկեղեցու, հոգևոր դասի, զրկել հոգևորականությունը ժողովրդին խնամատարելու, լուսավորելու, մխիթարելու կոչումից և հնարավորությունից, ջլատել Հայաստանյայց Ազգային Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու միասնությունը, ստեղծելով հակաթոռներ, խախտելով կենտրոնախույս տարրերը, անարժաններին մեծարելով և արժանավորներին հալածելով, սերմանելով որոմն գծողության, բորբոքելով հատվածամուլ ու տեղասիրական շահերն ու տրամադրությունները, կասեցնել ու խալած վերացնել հայ քրիստոնեական կրոնի-հավատի համազգային հոդակապիչ էությունը, բնությունն ու գործունեությունը:

Հազկերտ-Միհրենքսեանները լավ էին գիտակ, որ Բյուզանդական կայսերական իշխանությունն ևս, իր հերթին, քրիստոնյա կրոնակից հայության դավանափոխության ծրագիրն ու փաղափանջությունն էր առաջ քաշում և երբեք չէր գա օգնության հայ ժողովրդին ու Հայ Ազգային Եկեղեցուն:

Սակայն Սասանյան դաժան ինքնակալությունն անտեսել էր, քե ո՛րքան է արմատավորվել և արգասավորվել քրիստոնեական կրոնը հայ ժողովրդի հոգում, ո՛րքան է նա դարձել հոգեհարազատ և համազգային հայ ժողովրդի համար: Նա հաշվի չէր առել նաև, քե ո՛րպիսի անխզելի կապերով է հոդակապվել Հայ Եկեղեցին ու հայ հոգևորականությունը հայ ժողովրդի հետ:

Եվ երբ Հազկերտյան բռնապետությունը անցավ իր ծագրի կենսագործմանը ու կրոնափոխության հրամանը արձակեց, հայ ժողովուրդը իր երանելի Հայրապետի՝ Հովսեփ Հողոցիմցու գլխավորությամբ, Արտաշատի Ազգային-Եկեղեցական մեծ ժողովում տվեց իր հոգեգմայլ պատասխանը. «ՅԱՅՍՍՄ ՀԱՎԱՏՈՅ ԶՄԵՋ ՈՉ ՌՔ ԿԱՐԷ ԽԱԽՏԵԼ՝ Ո՛Չ ՀՐԵՇՏԱԿՔ ԵՒ Ո՛Չ ՄԱՐԴԻԿ, Ո՛Չ ՍՈՒՐ ԵՒ Ո՛Չ ՀՈՒՐ, Ո՛Չ ԶՈՒՐ, Ո՛Չ ԱՄԵՆԱՅՆ ԶԻՆՉ ԵՒ ԴԱՌՆ ՀԱՐՈՒԱԾՔ»:

Հայ ազգային պետականությունը վերացվել էր, սակայն կենդանի էր և հոգեպես փառալի հայ ժողովուրդը: Ավատիջխան թագավորը չկար, բայց հայ ժողովրդին պահակում էր Հայ Ազգային Եկեղեցին և հովվում իր արքուն Հովվապետը, որ ազգային-փաղափան իշխանության վերացմամբ դարձել էր ո՛չ միայն կրոնապետը Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու, այլ և միաժամանակ ազգապետը համայն հայության:

Հուսադրված Տիգրան հրավիրյալ հայ նախարարների ուրացությամբ և կրոնափոխության սին խոստմամբ, հավատացած ժողովրդի խոնարհ հնազանդության, Սասանյան Պարսկաստանը, զինված բանակով, զրադաշտական մոգերի հետ միասին ոտք կոխեց մեր հայրենի սրբազան հողը և հանդըզեց ավերել քրիստոնեական տաճարները ու փոխարենը հեթանոսական տաճարներ կանգնել:

Եվ ամա այստեղ էր, որ հայ ժողովուրդը զգալ տվեց մոլի ու գոռ Հազկերտին, որ հայը մկրտվել է Տրդատ-Լուսավորչյան ավազանում և վերամկրտվել Սահակ-Մեսրոպյան հոգևոր նոր տաճարում: Հայ ժողովուրդը միակամ և միահամուռ ծառացավ եկվոր բռնակալի դեմ: «ԺՈՂՈՎԵՑԻՆ ԶԻՍԱՄՈՒԹԻՆ ԱՐԱՆՑ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ, ՇԻՆԱԿԱՆԱՑ ԵՒ ԱԶԱՏԱՑ, ԶՔԱՀԱՆԱՑԻՑ ԵՒ ԶՄԵՆԱԿՅԱՑ, — պատմում է Եղիշեն, — ԵՐԵՆԵՑԱՆ ԱՄԵՆԵՔԵԱՆ ԶԻ-

ՆԵԱԼՔ ԵՒ ՍԱՂԱՒԱՐՏԵԱԼՔ, ՍՈՒՐ ԸՆԴ ՄԷՋ ԵՒ ՎԱՀԱՆ Ի ՁԵՌՆԸ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԱՐԱՆՑ ՔԱԶԱՑ, ԱՅԼ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ԱՌՆԱԿԱՆԱՑ, ՊԱՏՐԱՍՏ Ի ՍՊԱՆԱՆԵԼ ԵՒ Ի ՄԵՌԱՆԵԼ»:

Այսպես դիմավորեց հենց ինքը՝ հայ շինական ժողովուրդը, որի շարժմանում այդ ժամանակ չկային հայ նախարարներ և իշխաններ, որոնք մոգերի ուղեկցությամբ և պարսից զորքերի հետ գալիս էին Հայաստան, ազգուրացի և ուխտադրուծի դիմակով սեպտորված: Իր իշխանավոր տերերի կեղծուրացության անգիտակ, հայ շինական ժողովուրդը սկիզբը դրեց Բագրեվանդում ազգային-ժողովրդական դիմադրության, ազգային-ազատագրական մեծ պատերազմին, որ սկզբնավորվեց Բագրեվանդի Անգղ գյուղավանդում, փառապսակվեց Ավարայրում և հաղթանակեց Նվարսակի դաշնագրությամբ: Բագրեվանդը հերոսական մարտակոչ էր: Բագրեվանդը միաժամանակ բարոյական մեծախորհուրդ նշանակեց էր հայ ժողովրդի և Հայ Ազգային Եկեղեցու հոգևոր-բաղաժանան միասնականության: Բագրեվանդում հանդես եկավ ինքը, բուն ժողովուրդը, որին գլխավորում և առաջնորդում էր ո՛չ թագավոր, ո՛չ նախարար և ո՛չ իշխան, այլ այդ իսկ ժողովրդի հարազատ և անդավանան հոգևոր հովիվը՝ Ղևվոնդ երեցը:

Բագրեվանդի ազգային-ժողովրդական այս հոյակապ ընդլզմամբն սկիզբ էր առնում այն հոգեզմայլ հերոսամարտը, որ առափնուրյան դափնեհերով առհավետ փառազարդեց ու հաշի համայն աշխարհի անմահացրեց Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցուն, որի ծոցից դուրս են եկել ազգային ազատագրական պայքարի պանծալի հոգևոր դեմքերը՝ Սահակ ու Թաթևիկ եպիսկոպոսներ, Արշեն ու Մուշե երեցներ, Սամվել ու Աբրահամ Բաբաններ, Քաջազ սարկավագներ և այլ բազմաթիվ առափնագարդ կրոնավորներ, որոնց սուրբ հիշատակը հավերժ խնկելի է հավատացյալ հայ ժողովրդի հոգում:

Համաժողովրդական այս խանդավառությունը և փառքի վնասակեությունը անվերապահորեն ոգևորել էր անհաղթահարելի նշանաբան-պատգամներ. «ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՄՔ Ի ՍՊԱՆԱՆԵԼ ԵՒ Ի ՄԵՌԱՆԵԼ, Ի ՀԱԼԱՄԱՆՍ ԵՒ Ի ՄԱՀ», «ՔԱԶՈՒԹԵԱՍՐ ՄԻԱՅՆ ՄԵՌՈՒԹ, ԶԱՆՈՒՆ ԵՒ ԶՈԳԻՍ ԵՒ ԵԹ ԺԱՌՆԱՆԿԵՍՈՒԹ», «ՄԱՀ ՈՉ ԻՄԱՑԵԱԼ ՄԱՀ Է, ՄԱՀ ԻՄԱՑԵԱԼ՝ ԱՆՄԱՀՈՒԹԻՒՆ»:

Անձնվեր հայրենասիրության և ուխտապահության այս նվիրական դրոշակի ներքո ալեկոծվեց ու ծառացավ ժողովրդական տարերային ալիքը, ի տես որո կեղծուրացության բողբ պատառեցին նաև փառամարտիկ նախարար հայոց, փութանակի ձեռնամուխ լինելով կազմակերպել ու ռազմականորեն ղեկավարել վերահաս օրհասական գոտեմարտը Սասանյան գոռոզ բռնակալի հետ:

451 թվի վաղ գարնան, Արտազ գավառի սահմաններում, Տղմուտ գետի ափին, Ավարայր գյուղի մոտ տեղի ունեցավ նակատամարտը:

«ԵՐԿԻՒՂ ԹԵՐԱՀԱՆՈՒՍՈՒԹԱՆ Է ՆՇԱՆԱԿ, ԶԹԵՐԱՀԱՆՈՒՍՈՒԹԻՒՆ ՄԵՔ Ի ՄԷՆՋ ՎԱՂ ՄԵՐԺԵՑԱՔ, ԸՆԴ ՆՄԻՆ ԵՒ ԵՐԿԻՒՂՆ ՓԱԽԻՑ Է Ի ՄՏԱՑ ԵՒ ԽՈՐՀԸՐԴՈՅ ՄԵՐՈՑ» — այսպես է մարտակաշում փառքի հայ զորաց փառաձայն Սպարապետն հայոց անմահ վարդանն Մամիկոնյան նակատամարտի նախօրյակին:

Ըստ Ավարայրի հերոսամարտի պատմիչի վկայության, «ՈՉ ԵՐԵՒԷՐ ԱՅՆՈՒՀԵՏԵՒ ԱՌԱՒԵԼ ՏԷՐՆ ՔԱՆ ԶՄԱՌԱՅ, ԵՒ ՈՉ ԱԶԱՏ ՓԱՓԱՑԵԱԼ ՔԱՆ ԶԳԵՂՋՈՒԿ ՎՇՏԱՑԵԱԼ, ԵՒ ՈՉ ՈՔ ՔԱՆ ԶՈՔ ՆՈՒԱԶԵՑԵԱԼ ՀԱՅՈՒԹԵՆ: ՄԻ ՄԻՐՏ ՅՕԺԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՄԵՆԵՑՈՒՆ ԱՐԱՆՑ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ, ՄԵՐՈՑ ԵՒ ՏՂԱՑՈՑ»:

Սկսում է նակատամարտը: Ականատես պատմիչը հետևյալ ձևով է նկարագրում այն. «Երկրորդ Կոլմանսն Լի ՍՐՏՄՏՈՒԹԵԱՄԲ, եի ԿԱԶԱ-ՆԱՅԵԱԼ ԶՕՐՈՒԹԵԱՄԲ ՅԻՐԵԱՐՍ ՅԱՐԶԱԿԷՆ ԵՐԿՈՔԵԱՆ ԵԻ ԱՄԲՈՆ ԱՂԱՂԱ-ԿԻՆ ԵՐԿՈՑՈՒՆՑ ԿՈՂՄԱՆՑ, ԻԲՐԵԻ Ի ՄԷՋ ԱՄՊՈՑ ՇՓՈԹԵԼՈՑ, ՃԱՅԹՄՈՒՆՍ ԳՈՐԾԻՐ, ԵԻ ՀՆՁՈՒՄՆ ԶԱՅՆԻՑ ԶՔԱՐԱՆՁԱԽՍ ԼԵՐԱՆՑ ՇԱՐԺԻՐ: Ի ԲԱԶՄՈՒ-ԹԵՆԷ ՍԱՂԱԽԱՐՏԻՑ ԵԻ Ի ՓԱՅԼՈՒՆ ՊԱՏԵՆԱԶԷՆ ՎԱՌԵԼՈՑՆ ԻԲՐԵԻ ՆՇՈՑԼՔ ՃԱՌԱԳԱՅԹԻՑ ԱՐԵԳԱԿԱՆ ՀԱՏԱՆԷԻՆ: ՆԱԵԻ Ի ԲԱԶՈՒՄ ՍՈՒՍԵՐԱՑՆ ՇՈՂԱԼ, ԵԻ Ի ՃՕՃԵԼ ԲԱԶՄԱԽՈՒՆ ՆԵՋԱԿԱՑՆ ԻԲՐԵԻ ՅԵՐԿՆՈՒՍՏ ԱՀԱԳԻՆ ՀՐԱԶՄՈՒ-ԹԻՆԼՔ ԵՌԱՅԻՆ, ՔԱՆԶԻ Ո՛Վ ԻՍԿ Է ԲԱԽԱԿԱՆ ԱՍԵԼ ԶՄԵԾԱՄԵԾ ՏԱԳՆԱՊ ԱՀԱՌՈՐ ԶԱՅՆԻՑՆ, ՈՐՊԷՍ ԿՈՓԻՆԼՔ ՎԱՀԱՆԱԽՈՐԱՑՆ ԵԻ ԺԱՅԹՄՈՒՆԼՔ ԼԱՐԻՑ ԱՂԵՂԱՑՆ ԶԼՍԵԼԻՍ ԱՄԵՆԵՑՈՒՆ ԱՌՀԱՍԱՐԱԿ ԽԼԱՑՈՒՑԱՆԷՆ... «ԵԻ ՔԱՆԶԻ ԳԱՐԱՆԱՅԻՆ ԷՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆ, ԾԱՂԿԱԼԻՑ ԴԱՇՏՔՆ ԴԱՌՆԱՅԻՆ ՅՈՐԳԱՀՈ-ՍԱՆՍ ԱՐԵԱՆՑ ԲԱԶՄԱՑ»:

Ժողովրդական հիստամեջ ու հոգեզմայլ հերոսամարտի օրհասական ժա-մին, ուխտադրոժ մարգպան՝ Վասակ Սյունեցի՝ դավադրաբար նեղեց հայոց բանակի միասնական նակատը և դավանանական հարված հասցրեց հայ Գա-րի հայրենասերների թիկունքին:

Դարեր անցան Ավարայրի մեծ նակատամարտից, սակայն երախտապարտ ու երախտագետ հայ ժողովուրդն ու Հայաստանյայց եկեղեցին չմոռացան եր-բեք «Նորահաշ պսակաւոր» Վարդանանց ու Ղևոնդյանց սխանչեղագործությու-նը, իրենց սրբածին հերոսների Գաղագործությունը և հերոսածին սրբերի նա-հատկությունը:

Անհիշաշար, բայց արդարամիտ ժողովուրդն հայոց չմոռացավ երբեք նաև ուխտադրոժ և ազգադավ գործը Վասակ Սյունեցու: Դարեր անց, ոմանք հա-յազն պատմաբաններից իզուր փորձեր կատարեցին «Բաղաբական իմաս-տության և դիվանագիտական շրջահայեցողության» դափնիներով պսակել Վա-սակյանց անարժան գլուխը և արդարացնել նրանց, սակայն ունայն անցան այդ ջանքերը: Վարդանանքի և Ղևոնդների դեմքը մնաց պայծառ և հիշատա-կը՝ խնկելի, իսկ Վասակ անունը՝ հայ ժողովրդի հիշողության մեջ դրոշմվեց որպես նշանակ ազգային դավանանության:

Ազգի և Հայրենիքի վարած կյանքի և մահվան հերոսական պայքարի ժա-մին, ո՛վ ռերագործ հանդգնությունն ունի նեղեցու ազգային միասնության նակատը, առավել ևս դավանանորեն հարվածելու՝ իրավունքի, ազատության և արդարության անձնվեր մարտիկների թիկունքից, ժողովրդի անհիշաշար հո-գում անգամ կարեկցության զգացմունք չի վատակի և դավանանքի սև կնիքը կրողունքի իր նակատին:

Թե՛ Բագրեվանդի համաժողովրդական բնովզումի և թե՛ Ավարայրի նվի-րական նակատամարտի հերոսական օրերին, ո՛չ միայն բարոյական սրտառույ առափնեության, այլ և մարտական հաշագործ անվեհերության կատարյալ ու անկրկնելի տիպար հանդիսացավ հայ կինը, որպես որդեսեր գորովագուր մայր, անձնվեր ու անդավանան ամուսին, հայրենասեր ռազմիկ հարազատի պայքարի ոգևորող անձնան Բույր, անգամ՝ զենքը ձեռքին իր հրեշտակային կյանքը ռղակիզող ազգանվեր մարտիկ:

Ոսկեծղիկն Եղիշե իր հերոսական պատմության էջերում, մի անօրինակ գորովալից ու հոգեզմայլ սիրո խանդաղատանով գեղանկարել և հաշակե-րտել է հայ առափնեազարդ հերոսածին ու ինքնին հերոսատենեջ «Տիկնայ փափ-կատունք»: Համաշխարհային գրականության գոհարն է կազմում ազգը սիրող

և ազգից սիրված բանաստեղծ պատմագրի մարգարաշար էջերը, որ գործվալից Բնֆշոբյամբ ոգված մի սփանջելի օրհներգ է առափնի կանանց:

Շուրջ 1500 տարի է անցել այդ հավերժանույ սրբազան օրերից, սակայն երախտագետ հայր չի մոռացել տակավին և չի էլ մոռանա երբեք վարդանանց և Ղևոնդյանց դարաշրջանի հրաշագործ հերոսունիների աննման սխաղագործությունները, որ գեղերգել են միշտ փանփարաշատ հայ ֆեարեղունները:

Օտար բռնակալի անագորույն հալածանաց և աղետաբեր արշավին՝ հայ առնականը բե առափնունին անա բե ի՛նչպիսի անձնվեր առափնությունմբ պատասխանեցին:

Ավարայրի դաշտում հերոսական մահով ընկավ ինքը՝ ֆաջամարտիկ Սպարապետը հայոց իր անմահ զինակիցներով, իսկ հերոսամարտ հայ բանակը հախընտրեց նահանջել, շարունակելու համար ազատագրական պայքարը՝ հակառակին պատերազմը վերածելով աշխարհագրային, կազմակերպելով համաժողովրդական դիմադրություն: Ռազմա-ֆաղափական պարտություն չէր այդ, այլ մարտական ուժերի վերադասավորում՝ ուժաբափելու և առնափամելու Սասանյան բռնակալությունը:

Եվ այդ լավ զգաց Հազկերտյան ֆաղափականությունը, փորձելով Բագրե-վանդի ու Ավարայրի հերոսականը ոգեշնչող Ղևոնդյանց դաժան գերեվարու-թյամբ ու նահատակությամբ կոտրել հայ ժողովրդի բարոյական արիությունը, ռազմական կորուվն ու համաժողովրդական դիմադրությունը, որը ժամա-նակ անց, գլխավորեց Մամիկոնյան տոհմի մի այլ ֆաջամարտիկ և իմաս-տուն զորավար՝ Վահան Մամիկոնյանը:

Սակայն սրբոց Ղևոնդյանց նահատակությունը հանդիսացավ հզորագույն աղբյուր և խթան համաժողովրդական դիմադրության ծավալման և հզորացման:

Եվ Սասանյան անոնի բռնապետությունը, անկարող լինելով հաղթահարել հայ ժողովրդի ընդհանրական անդուլ դիմադրությունը, հարկադրված եղավ ֆաղափականպես նահանջել և՛ Նվարսակի դաշնագրությամբ հանաչել Հայաս-տան աշխարհի ազգային ինֆեօրեն վարչության իրավունքը և խղի, ֆրիստո-նեական կրոնի ազատությունը:

Բագրեանդի դիմադրությունը, Ավարայրի նակատամարտը, Ղևոնդյանց նահատակությունը և Վահանյանց մահառումը պսակագարդվեցին հայ ժողո-վրդի բարոյական-ֆաղափական հաղթանակով:

Ավարայրի հերոսամարտը հոգեզմայլ-անհասանելի բարձունքն էր ազա-տագրական մահառման— անա բե ինչո՞ւ եա եղել է, կա և կմնա առնավետ ազգապանծ էջը հայոց պատմության, հոգեզմայլ մի էջ, որ դարեր անընդհատ ոգեշնչել և մխիթարել է հայազն սերունդներին և ազգային-ֆաղափական ա-ռափնության ուղիներն է պատգամել Հայրենիքին, Ազգին և Նկեղեցուն:

Այսօր աշխարհիս ընդհանուր խոռվահույզ արդի վիճակում, այլ և ազա-տագրված մեր Հայրենիքի և ազգանվեր հայ սերունդի հերոսական աշխատան-քի, ստեղծագործության և մահառման այս պատմական վայրկյանին, Մենք բարոյական պարտք ու պահանջ ենք զգում անսահման սիրո և երախտագի-տության հիշատակը հավերժացնել և համազգայնորեն տոնել ազգային-ժողո-վրդական և կրոնա-մշակութային մեծ ու նվիրական հերոսամարտի 1500-ամ-յակը:

Սրբանվեր այդ հերոսամարտի 1500-ամյակը պետք է ազգովին նվիրա-գործել և տոնակատարել հանուն վերջնական հաղթանակի այն անձնվեր գա-

ղափարների, որոնց հաղթանակի համար իրենց առափնի կյանքը զոհեցին Վարդանանք և ճանապարհորդական Ղևոնդյանք:

Միածնաէջ Սուրբ Տաճարս, Լուսավորչանքին Մայր Աթոռս և Ամենայն Հայոց ազգրեւոյի Հայրապետներն են մեր օրերում ևս բարոյապես խորհրդանշում այս անեսանելի աստվածային ուժը, որ աշխարհի սիրով և տաղանդով երգել է ազգանվեր ու կրոնասեր բանաստեղծը.

«Դարեր եկան, դարեր անցան, էջմիածին,

Քո հիմն անջարժ ու անասան, էջմիածին.

Չես ձեռակերտ դու մարդկեղեն ու առօրյա,

Դու շողակաք լուսո խորան, էջմիածին»:

Հավատարիմ Վարդանանք ու Ղևոնդյանք քաջագործությամբ և ճանապարհորդությամբ նվիրագործված սրբազան ավանդների, Միածնաէջ Տաճարիս ամբիոնից և Մայր Աթոռիս գանի բարձունքներից՝ մենք հայտարարում ենք ի լուր և ի մխիթարություն Բնաշխարհում երջանկացած և Սփյուռնում տարագիր համայն հայ ժողովրդին, որ 1951 թվի Բուն Բարեկենդանը հայտարարվում է Ավարայրի հերոսական հակառակմարտի և Ղևոնդյանք ճանապարհորդական 1500-ամյակի համազգային-եկեղեցական տոն:

Համաժողովրդական կրոնական այդ մեծ օրը հանդիսանալու է անսաման երախտագիտության և ազնիվ զգացումների արտահայտության օր՝ Վարդանանք ու Ղևոնդյանք սուրբ հիշատակին:

Փառք հայրենական, ազգային և վեհիշխան Պետության, որը հավասարազոր և ինքնիշխան անդամն է նվիրական և անպարտելի Սովետական Մեծ Եղբայրության:

Թող հաստատ մնա հայ ժողովրդի հոգեհարազատ միասնությունը և ամբողջական միաձույլ համակենցությունը հայ Բնաշխարհի հյուրընկալ ծոցում, որ նվիրական բաղձանքն է հայրենաբնակ երջանիկների և խաբիսխը փրկության ու երջանկության Սփյուռնի վատարախտ տարագիրների:

Մաղթենք, որ ավելի ծաղկի և բարգավաճի հայ ազգային-հոգևոր մեծարժեք մշակույթը Մայր Հայրենիքում և Սփյուռնում, որ հարազատ արտահայտիչն է հայ ստեղծագործող հոգու և անսպառ գանձն ու բարոյական շաղկապը ողջ Հայության:

Հավետ անջարժ ու անասան մնա լուսո խորան Ս. էջմիածինը, որի անկախ Գահակալը ի տվրեջյան և ի գիրչերի ծնրաչոք և ջերմեռանդ ազդրում է Ամենաբարձրային՝ աշխարհի խաղաղության և մարդկանց երջանկության համար:

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԵՎ ՄԱՅՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԿ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Գրեցաւ Կոնդակս Հայրապետական

ի 1-ին յունիսի 1950 ամի Փրկչական

և բոտ տամարիս հայոց ՌԵՂԹ

Ի Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ

